

EEN MAANDAG IN AUGUSTUS

EEN MAANDAG IN AUGUSTUS

EEN LIQUIDATIE IN BEZETTINGSTIJD

BERT SPOELSTRA

“Onder liquideren of elimineren wordt hier verstaan het volgens voornemen of plan doden van lieden (Duitsers, handlangers van de vijand, provocateurs, verraders, collaborateurs), die door optreden of handelingen gevaren veroorzaakten voor het verzet in het algemeen, bepaalde takken van verzetswerk, illegale groepen en verzetslieden, of leiding en medewerking gaven aan de vervolging van volksgroepen (joden, onderduikers), dan wel het landsbelang ernstig schaadden.”

Uit: *De Binnenlandse Strijdkrachten* deel I

© 2014 Bert Spoelstra / Uitgeverij U2pi BV
1e druk december 2014

Titel: Een maandag in augustus
Auteur: Bert Spoelstra

Uitgeverij U2pi BV (Jouwboek.nl), Voorburg
ISBN: 978-90-8759-474-9
NUR: 689

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

*Voor mevrouw M.C. Janssen-Grond
en
voor familie Raeven*

INHOUD

Inleiding	9
Het slachtoffer	17
Het motief	43
De dader	60
De liquidatie	78
En verder...	101
Ter verduidelijking	113
Dankwoord	116
Geraadpleegde literatuur	117

INLEIDING

“Op klaarlichte dag! Midden in Heerlen. Een jonge knul op ’n fiets. Stel je dat eens voor...” Haar ogen glommen van trots en van bewondering voor het lef van die jonge knul op z’n fiets. Het was bijna alsof ze het zelf was geweest; had gedaan.

Mijn moeder was een boeiende vertelster. Als ze weer eens één van haar oorlogservaringen opdiepte, hing ik aan haar lippen. Vroeg, al als schooljongen, was ik hevig geïnteresseerd in alles wat er tijdens die donkere jaren van 1940 tot 1945 was gebeurd. Vraag me niet waarom. ‘Een jonge knul’ was voor mij - twaalfjarige scholier - iemand van zeventien, achttien of hooguit negentien jaar. Nu is dat anders. Wanneer je je eenenzestigste levensjaar volgemaakt hebt, betekent een jonge knul iemand van, pakweg, vijfendertig jaar of zo.

“Hij schoot ‘m zomaar van z’n groentekar af,” zei mijn moeder. Ook in haar stém klonk de bewondering door voor die jongen die dat toen zomaar gedurfd had.

“Wat had die man dan gedaan, mam?” wilde ik weten.

Ze haalde haar schouders op. “Dat weet ik niet precies, maar het was een beruchte helper van de moffen.”

“Hoe heette die?”

“Dat kan ik me ook niet meer herinneren.” Ze schudde zachtjes haar hoofd, in gedachten verzonken. De Tweede Wereldoorlog lag alweer zo’n twintig jaar achter haar.

Ik had duidelijke beelden bij dat verhaal: die landverrader die op zijn groentewagen stond. Midden in Heerlen, dat

betekende voor mij in de Saroleastraat. De bekendste winkelstraat van die kleine stad, recht tegenover het station waar ik wel eens met mijn ouders of met mijn oma uit de groene LTM-bus stapte voor een middagje winkelen.

Wat kon ik me nou precies bij dat beeld van doodschieten voorstellen? Die groentewagen, goed, maar wat was dat voor een ding? Zo'n platte kar, getrokken door een paard? Of een vrachtautootje, een Opel Blitz, zoals ik kende van 'onze' groenteboer die in mijn jeugd in Brunssum langs de deuren kwam? Mijn moeder wist dat soort details ook niet.

“Maar die gebeurtenis ging als een lopend vuurtje door de hele mijnstreek! Het maakte ongelooflijk veel indruk op de mensen, toen. Da's eigenlijk alles dat ik weet.”

In mijn rijke fantasie zag ik 'm echter aankomen, die jonge vent. Slechts een paar jaar ouder dan ik toen zelf was. Hij fietste vanaf de markt in de richting van het station en passeerde die groentekar. En toen?

Of fietste hij toch vanaf het station de andere kant op? Wie zal het zeggen?

Goed, hoe dan ook, ter hoogte van die kar gekomen reed hij er langs en onderwijl schoot hij op die moffenhelper. Waarmee? Hoe vaak? Stopte hij met zijn fiets? Wat deden alle mensen die daar aan de wandel waren (klaarlichte dag immers)? Ze stonden natuurlijk verstijfd van schrik en keken de wegfietsende schutter na; die jonge knul...

Hoe ging het met z'n slachtoffer? Viel die van de kar af? Ja, dat kon ik zó voor me zien: een buiteling en hij lag daar dood op straat, midden op het wegdek van die Saroleastraat. Was dat wegdek toen trouwens beklinkerd?

Enfin, einde beeld.

Voorgoed in mijn geheugen opgeslagen. Eén van die oorlogsverhalen van mam.

Méér wist ik niet; geen namen, noch van het slachtoffer, noch van die jongen met zoveel durf.

Jaren later ben ik wachtmeester bij de rijkspolitie met, zoals dat zo fraai heette, standplaats in de groep Amsterrade. Ik ben negentien jaar oud. Voor mijn werk krijg ik daar enkele malen contact met een aardappelhandelaar. ‘Pietje’ Raeven heet hij en die contacten zijn, op z’n zachts gezegd, niet prettig.

Na weer eens een conflict met hem zeg ik er op het bureau aan de koffie iets over tegen een oude wachtmeester ‘ZV’. Die toevoeging staat voor ‘zonder vooruitzichten’. Hij heeft nooit het felbegeerde Politiediploma B gehaald, waardoor hij in de rang van wachtmeester der rijkspolitie eerste klasse met pensioen zal gaan.

De ZV’er heeft in de oorlog ook al dienst gedaan als politiemann, zij het op een andere standplaats. Zoveel als hij anders altijd vertelt over die ‘goeie ouwe tijd’; over zijn dienen in bezettingstijd, hoor je ‘m nooit. Alsof dat niet waar is geweest. Hij zal er zijn redenen voor hebben.

“Oh, die Raeven,” zegt hij smalend. “Dat was een NSB’er in de oorlog. Deugde niet. Z’n broer was trouwens nog veel erger, die is door de ondergrondse doodgeschoten. In Heerlen.”

Er gaat bij mij een belletje rinkelen.

“In Heerlen?”

“Ja. Die vent had ook een aardappelhandel, net als Pietje hier in het dorp. De ondergrondse heeft ‘m toen van z’n

aardappelkar geknald.”

Dit kan geen toeval zijn. Twéé foute Nederlanders die in Heerlen van een groente- of aardappelkar zijn geschoten, bestaat niet.

“Was dat in de Saroleastraat?”

Hij kijkt me bevreemd aan. “Geen idee, hoe kom je daar zo bij?”

“Och, ik dacht maar...” mompel ik.

Ik heb nu de naam van één partij van die liquidatie: Raeven, het slachtoffer. En hij was aardappelhandelaar. Kan ik er iets mee? Nee. Wil ik er iets mee? Nee, ook niet. Waarom boeit het mij dan? Geen idee eigenlijk, maar het spreekt tot mijn verbeelding. Heeft het misschien iets te maken met mijn motivatie om voor het politieberoep te kiezen? Voor de wens om in dit beroep uiteindelijk bij de recherche terecht te komen?

Ja, ik denk het wel. De ene mens doodt de ander. Waarom? Wat is er op dat moment in ze omgegaan? Hoe kom je tot zo’n daad? Dat zijn vragen die me soms bezig houden.

In mijn jaren bij de politie vinden er regelmatig liquidaties plaats. Meestal zijn dat afrekeningen tussen criminelen. Maar ook dan vraag ik me af hoe iemand tot zo’n daad komt en hoe hij zich later zal voelen.

De liquidaties door verzetsmensen in bezettingstijd zijn van een ander kaliber, natuurlijk, maar ook daar geldt: hoe kun je daar als dader mee (verder) leven?

Het zijn gedachten die me wel eens overvallen. Met die lang geleden uitgevoerde liquidatie op ene meneer Raeven kan ik verder niets. Ik sla de naam op bij mijn eerdere beelden en ga over tot de orde van de dag.

Weer jaren later, ik ben dan al ruimschoots bij de recherche werkzaam, komt het voortreffelijke tweedelige boekwerk van Fred Cammaert in de handel: *Het Verborgen Front*. De geschiedenis van het Limburgse verzet in die Tweede Wereldoorlog, voor het eerst tamelijk uitvoerig en compleet gebundeld in één boekwerk. Ik verslind het! Ik tref er de juffrouw in aan die mij ooit in de eerste klas van de Brunssumse Nutsschool lezen en schrijven bijbracht: Coby Molenaar, een rasechte pacifiste en jaren vóór ze mij les gaf, was ze druk met het over- en onderbrengen van joden op de vlucht. Ik begrijp ook dan pas hoe mijn grootouders aan hun drie joodse onderduikers zijn gekomen. Kortom: veel puzzelstukjes vallen voor mij bij het lezen van Cammaert's monnikenwerk op hun plaats. En wie ik ook in het boek tegenkom is Raeven...¹

“De K.P. ondernam diverse tevergeefse pogingen Raeven uit te schakelen. Op 14 augustus 1944 lukte het wel. Overal in de Mijnstreek hielden zich die dag kleine groepjes bewapende K.P'ers op. Ze hadden opdracht Raeven te liquideren zodra hij opdook. In de wijk Molenberg in Heerlen werd de landwachter kort na een uur in de namiddag door de K.P'er P.G.J. Janssen gesignaleerd en neergeschoten. Hij werd door vier kogels in de rug getroffen. Kapelaan Meertens, die er getuige van was, begeleidde de zwaargewonde man naar het ziekenhuis. Daar bezweek Raeven korte tijd later.”

¹ *Het Verborgen Front* bladzijde 668 door A.P.M. Cammaert

Niks Saroleastraat in het winkelcentrum van Heerlen! Maar op de Molenberg! Nu wist ik in ieder geval wáár - ongeveer - de aanslag plaatsvond en ik had de naam van die 'jonge knul': P.G.J. Janssen.

Kon ik er iets mee? Wilde ik er iets mee? Nou nee. Het was gewoon interessant om meer details te weten te komen bij dat verhaal van mijn moeder.

Weer gaan er jaren voorbij en dan gebeurt me, wat ik zoveel collega's heb zien overkomen: ik kom thuis te zitten met een fikse burn-out. Drieënveertig executieve politiejaren hebben hun sporen achtergelaten.

Dan probeer je weer op te krabbelen. Even niet aan het werk denken. Ga wandelen en ga wat lezen...

Ik - die altijd zoveel gelezen heeft: enkele duizenden boeken heb ik verzameld - lees nu maar met moeite, elke bladzijde bijna drie keer vóór ik de woorden tot me kan laten doordringen, ze bij me blijven hangen tot ik weet, wat ik lees. Het gaat moeizaam en langzaam, maar lezen geeft me een afleiding. Ook nu kruipt mijn belangstelling waar zij niet gaan kan: geschiedenis, Tweede Wereldoorlog, liquidaties door het verzet...

Ik krijg het boek Recht op Wraak van Jack Kooistra en Albert Oosthoek in handen. Liquidaties in Nederland 1940-1945, luidt de ondertitel. En ja, daarin kom ik 'm weer tegen: Raeven:²

"(...) Op de Dr. Schaepmanstraat stond groenteman Raeven op zijn wagen aardappelen af te wegen toen de

² *Recht op Wraak* bladzijde 112 en 113 van Jack Kooistra en Albert Oosthoek

langsfietsende KP'er Petrus G.J. Janssen met vier schoten in de rug een eind aan zijn leven maakte. Een kapelaan was getuige van de liquidatie en begeleidde het dode lichaam naar het plaatselijke ziekenhuis."

Hiermee kom ik weer een stapje verder in de details over de aanslag.

De Dr. Schaepmanstraat ligt in de wijk Molenberg. In de daaraan vrijwel parallel lopende Staringstraat heeft mijn vrouw als kind nog enkele jaartjes gewoond.

Daar komt bij dat de initiaal 'P' van de schutter is ingevuld: Petrus. Het betreffende gedeelte in *Recht op Wraak* geeft me trouwens nog meer achtergrondgegevens over het slachtoffer Raeven.

De interesse voor deze zaak die altijd bij mij heeft geleefd, weliswaar op een zacht pitje, wordt nu groter. Komt dat door mijn - werkloos - thuis zitten? De vrije tijd die ik opeens 'gekregen' heb?

De paar bijzonderheden die ik nu aan de weet gekomen bent, roept meer vragen bij me op.

Wie was die Raeven? Wie was die Janssen-met-dubbel-s? Hoe kwamen zij tot hun dodelijke ontmoeting? Waarmee heeft de verzetsman geschoten? Wat is er verder van hem geworden? Heeft hij na de oorlog 'last' gekregen van die liquidatie, die, hoe je het ook bekijkt, in feite een moord was...? En welke impact heeft die aanslag op de nabestaanden van Raeven gehad?

"Ik ga die zaak eens uitzoeken," zeg ik tegen mijn vrouw die mij verbaasd aankijkt.

"Wat moet je nou met die ouwe koek?" vraagt ze en ik zie de bezorgdheid in haar ogen. Ik kan haar bijna horen

denken: die overspannen vent van me draait nu helemaal door!

“Ik ben rechercheur,” antwoord ik. “Beschouw het maar als een soort cold case waaraan ik ga werken.”

Ze schudt niet-begrijpend haar hoofd, maar zegt niets.

De Dokter Schaepmanstraat in de Heerlense wijk Molenberg in 1933. Hier vond de aanslag op Math Raeven plaats (foto: Rijckheyt Heerlen).

HET SLACHTOFFER

Dit ‘onderzoek’ met een cold case vergelijken is natuurlijk onzin. In een echte cold case is de dader van een ernstig feit niet bekend en dat is hier wel het geval. Bovendien, de zaak zou al lang verjaard zijn en dan doe je er ook als cold case niks meer mee. Nee, dan kan ik het beter een historisch onderzoek noemen, maar dat klinkt al meteen weer zo antiek. Alsof je de moord op Willem van Oranje gaat onderzoeken of een andere gebeurtenis uit een tijdperk zo lang geleden. Ook deze liquidatie op Raeven is echter al oud. Ik realiseer me dat dit in augustus 2014 precies zeventig jaar geleden is geweest!

Als Raeven nu nog geleefd zou hebben, zou hij honderdvier jaar oud zijn. Ga maar na, hij werd op 28 september 1910 geboren en was op het moment van zijn dood bijna vierendertig jaar oud. Ik vraag me af of hij nabestaanden had en zo ja, of die nog in leven zijn.

Vanuit mijn werk weet ik, dat ik met dit soort vragen niet hoeft aan te kloppen bij een gemeentehuis (zoals dat vroeger wel nog kon). De privacywetgeving heeft wat dat betreft zowat alle deuren voor onderzoekers dichtgesmeten. Ik hoeft het daar niet eens te proberen.

Nu weet ik dat zowel deze Raeven, als ook zijn broer Piet, destijds een groente- of aardappelhandel hadden. Vanuit dat gegeven start ik mijn eerste stappen.

Ik vind in het telefoonboek-*on-line* enkele familie's Raeven in Zuid Limburg die een fruit- of groentehandel hebben. Omdat de appel meestal niet ver van de boom valt, schrijf

ik hen een brief met de vraag of zij nabestaanden zijn van Raeven-doodgeschoten-op-de-Molenberg. Van één familie ontvang ik gelijk een - negatieve - reactie: geen familie. Het andere bedrijf neemt niet de moeite even te antwoorden.

Ik zoek dan maar andere Raeven's op die woonachtig zijn rond Amstenrade en Heerlen. En begin een belronde. Na vier telefoontjes heb ik al prijs. Door twee Raeven's - afzonderlijk van elkaar - word ik verwezen naar een adres in Heerlen. Daar lukt het mij uiteindelijk een afspraak te krijgen met de 'oude heer'. Hij is vijfenzeventig jaar en de doodgeschoten Raeven was zijn oom.

Uit het boek *Recht op Wraak* wist ik al dat de geliquideerde Raeven met zijn voornamen Mathias Jozef heette. Hij was gehuwd met een Maria Hubertina Lindelauf - roepnaam Tiny - en het echtpaar woonde in Heerlen aan het adres Kaldebornweg nr. 1. Die straat ligt op de Heesberg in Heerlen Zuid-Oost, om precies te zijn.

Mathias Jozef Raeven

Op een middag zit ik bij de neef. In het begin is hij een tikkeltje aarzelend in zijn antwoorden. Hij kijkt de kat uit de boom. Ik kan het hem niet kwalijk nemen. Hij zal zich afvragen wie zich nog interesseert voor die oude gebeurtenis. En daarbij, ook deze Raeven zal niet gelukkig zijn met een familielid dat tijdens de bezetting een beruchte persoon was. Nee, liever vertelt hij mij over de veranderingen die zijn aardappelbedrijf vroeger heeft ondergaan. Hij heeft de zaak van zijn vader overgenomen; leverde veel piepers aan de horeca in Valkenburg en andere toeristencentra in Zuid Limburg. Maar de sleet kwam er in en hij zocht en vond een andere bestemming voor zijn boerderijtje met aardappelschuur. Over die transformatie vertelt hij me in geuren en kleuren en het kost me af en toe moeite hem terug te brengen naar de persoon waar ik voor gekomen ben: zijn oom Math Raeven. Kort, als met tegenzin, geeft hij daarover antwoord op m'n vragen. Maar al snel dwaalt hij weer af naar zijn goedlopende bedrijf, dat nu in handen is van zijn zoon. In dat anderhalf uurtje dat ik met hem spreek, weet ik hem toch enkele bijzonderheden uit het leven van zijn oom te ontfutselen.

De, zeg maar, stamfamilie Raeven woonde in Amstenrade. Van het gezin maakten drie zoons en een paar dochters deel uit. De zonen heetten Piet, Math (of Mai) en Frans. Piet heb ik zelf nog gekend, Math is het doodgeschoten onderwerp van mijn onderzoekje en Frans - inmiddels ook al lang overleden - was de pa van mijn gesprekspartner.

De drie broers hadden ieder een aardappelhandel: Piet in Amstenrade; Math op Heerlerbaan en Frans in